

Имена Божија у Старом Завету

Предмет: Старозаветна теологија

доц. др Ненад Божовић

Београд, 18.11.2020.

Литература

- J. McKenzie, *Starozavjetna biblijska teologija*, u: Biblijska teologija Starog i Novog zavjeta (prir. M. Zovkić), Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1980, 146-225. (пдф на српском страна 2-6, одељак Божија имена)
- В. Шнидевинд, *Како је Библија постала књига*, Крагујевац 2011, 52-65.

Структура излагања

- Схватање и значај имена у древности и данас
- Теологија имена Божијег
- Имена: Јахве, Елохим, Ел, Ел Елион Адонај, Јахве Саваот, Ел Шадај итд

Nomen est omen

- Давање имена на рођењу: према карактеру новорођенчета - Исав (Едом) значи „риђи дечак“, Јаков – „држи брата за пету, онај који саплиће“
- Давање имена према одређеној причи везаној за рођење или живот одојчета: Моше – „из воде извађен“, Венијамин „син снаге“ на супрот „син моје несреће, син туге“ (како га је Рахила назвала), Израил – „онај који се рве са Богом“, Исмаило – „чу ме Бог“
- Промена имена – промена егзистенције: име патријарха Аврама (*Абрам* – „уморни отац“) Бог је променио у Авра̂м (*Абрахам* – „отац народâ“), како би означио рођење детета које ће Аврама учинити оцем многих народа (Пост 17, 5).

Схватање имена

- Давање имена има и творачку функцију – Бог именује светлост (дан) и таму (ноћ); његовом Речју ствара се свет
- Не имати имена значи не постојати у стварности. Кад се уништи нечије име, он престаје да постоји. Дати име значи додијелити некоме идентитет а не тек разликовати га од других појединаца или врста.
- Давање имена исказује господарско достојанство именодавца над именованим (Бог именује људе или им мења већ дата имена (Авраам – Авраам, Јаков - Израил); Адам именује животиње итд)

Значај имена данас

- Схватање имена како је постојало у древности данас се изгубило, али трагови раног поимања писања опстају до данас:
- а) у профаном контексту - људи запису своја имена на местима која посећују и остављају траг урезајући своје име на дрвету или камену
- б) у религијском контексту остављамо имена за помињање на проскомидији или у молитви монаха, ступањем у монаштво мења се име или се новокрштеноме даје ново име, постоји прослава имендана где онај који слави рођендан повезује своју егзистенцију са предањем о светитељу који се слави тог дана итд.

Развој писмености у Израилу и схватање имена

- Писање испрва није било световно, већ сакрално; писали су свештеници, а мали број људи био је писмен (у древној Месопотамији и Египту свега 1%)
- писменост се сматрала божанским даром и користила се у религијске сврхе, односно записивање религијских текстова
- касније се писменост шири па бива обухваћена храмовна елита и државни апарат, а касније писменост обухвата и друге слојеве становништва (трговце, војску, занатлије итд) нарочито за време царева Језекије и Јосије (8-6. в. пХ)

Схватање имена

- Име одређене особе – сматрало се – садржи нешто од саме суштине те особе.
- Звањем нечијег имена, особа се одазива и долази к нама, а зазивањем у одсутности стиче се утисак „оприсутњавања“ те особе
- Постоји осећај да име има значење, да носи нешто од онога што особа која је његов носилац јесте, или пак од онога што ми желимо да она буде.

Име у „Књизи живота“

- Када Бог прети да ће избрисати Израила после греха са златним телетом, Мојсије моли за народ: „Али опрости им грех. Ако ли нећеш, избриши ме из књиге своје коју си написао“ (Изд 32, 32).
- Моћ „Књиге живота“ очигледно је у чину записивања имена. Према Књизи пророка Данила, божанска личност названа „Старац данима“ судиће свету према књизи: „Суд заседе и књиге се отворише“ (Дан 7, 10), а Дан 12, 1: „А у то ће се време подићи Михаило, велики кнез који брани твој народ. И биће жалосно време, каквог није било откако је народа до тада. И у то ће се време избавити твој народ, свако ко се нађе записан у књизи“.
- Ова књига несумњиво има везе са „књигом живота“ о којој се говори у Откривењу Јовановом. На последњем суду, „ко се не нађе записан у књизи живота бачен би у језеро огњено“, док „записани у Јагњетовој књизи живота“ улазе у рај (Отк 20, 15; 21, 27). Коначна судбина сваке особе зависи од тога да ли је њено име записано у божанској књизи или избрисано из ње.

Злоупотреба имена у магијским ритуалима

- У древности се сматрало да писање или изговарање нечијег имена у благословима има позитиван утицај на ту особу, али исто тако има утицај и изговарање или писање имена у клетвама
- Записивање имена може „заробити“ самога човека - на овој идеји су се темељиле египатске клетве.
- моћ клетве је ритуализована записивањем речи или имена проклињане особе, често на фигури која изображава онога ко се проклиње и која се онда разбија у комаде; такве фигуре често могу да садрже и спискове имена.

Злоупотреба имена у магијским ритуалима

- Записивање именâ у списак мора бити пропраћено приносом да би се спречио помор. Принос за очишћење служи као подсетник на откуп који је дат за животе пописаних.
- Попис Израиља у пустињи праћен је жртвоприношењем Богу који спречава да се пописана имена злоупотребе
- Пример пошаста као казне због Давидовог пописа у 2Сам 24 (Давид самоиницијативно спроводи попис како би видео на колико ратника може да рачуна, није имао поверења у Бога)

Схватање божанског имена

- Звањем имена Божијег у молитви „оприсутњава“ се Бог; име садржи „нешто“ од именованог
- Божије име треба да се слави и хвали „хвалите Име Господње“ (Псалтир), „да се свети Име Твоје“ (Оче наш), „Имена Твога ради“ (молитва Царе небески)

Схватање божанског имена

- У библијском схватању „спознати Бога“ значи сусрести личну стварност, а личну стварност можемо сусрести тек када познајем Његово име.
- Знати име значи познавати именовану стварност.
- Име је бременито значењем и знање о Богу излази на видјело из његовог имена

Схватање божанског имена

- „свето је и страшно Име Његово“ (Пс 110, 9)
- Записано Божије име даје светост предмету на којем стоји: Ковчег Завета се не додирује јер у њему стоје таблице са записаним именом Божијим
- Похабани свици се у синагогама не бацају због записаног имена Божијег на њима
- Божијим именом се благосиља („Нека те благослови Бог (Јахве) и нека те чува...“)
- Божијим именом се не сме клети: Бог забрањује да се његовим именом куне и проклиње

Против злоупотребе имена Божијег

- Заповест Декалога: „Не узимај узалуд име Господа (Јахвеа) Бога својега“
- Библијски текстови из персијског и хеленистичког периода сведоче о растућем осећају страхопоштовања према Божијем имену.
- 1-2Сам и 1-2Дн мењају тетраграматон у име Елохим
- У неким кумранским списима тетраграматон се пише старојеврејским алефбетом (слика)
- Неки писари остављају само четири тачке

Масоретски знаци (кетив и кере)

- Најчешћи пример је име Божије: име Јахве које је написано никад се не чита (кетиб), уместо њега чита се Адонај (кере) - *Q^ere perpetuum*

Предмасоретски консонантски текст	K ^e tib (MT)	Q ^e re (MT)
יהוה претпоставка читања - Јахве	יהוה: (вокализација словима за Адонај)	אֲדֹנָי чита се Адонај

Читање тетраграматона код отаца

- Ако се избегавало читање тетраграматона, како знамо да је правилан изговор Јахве?
- ΙΑΩ (4QLXXLevb);
- Ιαουε / Ιαουαи (Климент Александријски, Стромата 5.6,34);
- Ιαω (Ориген, Commentarii in evangelium Joannis II, 1 [MPG XIV, 105]);
- Ιευω (Јевсевије Кесаријски, Praeparatio evangelica I, ix, 21 [MPG XXI, 72]);
- Ιαβε (свети Елифаније Кипарски, Haereses 1,3; 40,5 и свети Теодорит Кирски, Quaestiones in Ex. XV)

Старозаветни теоними - Име Божије у ЉУДСКИМ ИМЕНИМА

- Српски теоними (Богољуб – „који љуби Бога“), латински теоними Амадеус (*amare Deus*, „који воли Бога“), грчки теоними (Христифор „који носи Христа“)
- Јахве, Ел и Адонај као теофорни елементи у именима
- Јахвеистички теофорни елемент лако се препознаје у наставцима *-ија(x)*, у именима као што су Језекија, Исаија или Јеремија, или префиксима као што је *J(ex)o-*нпр. у имену Јосафат. Важно је приметити да је јахвеистички теофорни елемент одсутан у именима као што су: Аврам, Јаков, Мојсије, Давид, Соломон. Према истраживањима личних имена коришћених у древном Израилу, јахвеистички теофорни елемент се развија полагано, преовладавајући тек од деветог века.

Старозаветни теоними - Име Божије у ЉУДСКИМ ИМЕНИМА

- Јонатан - Јехонатан – Јехо + натан (дати) – „Јахве је дао“
- Авија – Ав (ава - отац) + јаху (Јахве) - „мој отац је Јахве“
- Ахија – Ахи (брат) + јаху (Јахве) – „мој брат је Јахве“
- Урија – Ури + Јаху (Јахве је светлост)
- Исус – Јехошуа (арам. Јешуа) – Јехо (Јахве) + ашав (спасити) – „Јахве је спасење“
- Јоил – Јо + Ел „Јахве је Господ“
- Елиезер (Лазар) – „Ел је помоћ“
- Адонија – Адони + јаху - „Мој Господ је Јахве“

Име Јахве

- Јахве је лично име Бога Израилља објављено Мојсију на Синају (Изл 3, 14)
- У МТ Бог се објављује у првом лицу реченицом אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה (ehye asher ehye)
- LXX преводи »Ја сам бивствујући (ὁ ὢν = онај који јесте«)
- Вулгата то преводи »Ја сам који јесам« (ego sum qui sum)

Име Јахве

- Шта значи „Ја сам који јесам“ (ehye asher ehye)?
- 1. „Јахве је онај који стварно јесте“ – LXX и Vg наглашавају егзистенцију: Јахве стварно јесте Бог (אֱלֹהִים) за разлику од паганских божанстава
- 2. „Јахве је онај који стварно јесте“ – ми смо тварни и пролазни, Он има пуноћу егзистенције
- 3. „Ја ћу бити са вама“ - глагол хаја се овде може превести и у футуру и може значити и „ја ћу бити који ћу бити“ те према контексту Изл 3 где Бог охрабрује Мојсија да поведе народ да ће Бог *бити* уз Мојсија и Израил у искушењима са Египтом
- 4. W. F. Albright и F. M. Cross инсистирају да יהוה представља каузативну коњугацију глагола hayah и значи »он проузрокује биће«, тј. Јахве је Творац

Име Јахве

- Питање: како је читаве реченице „ја сам који јесам“ настало име Јахве?
- 1. ова формула изворно била у трећем лицу те да је гласила *yahweh 'ašer yahweh*, отуда Јахве („он је онај који јесте“)
- 2. реченица се може исказати у партиципу 3. л. ј. глагола бити па је Јахве тај партицип, али са архаичним обликом *hawah* уместо *hayah* (мада неки мисле да би тај партицип гласио јихје или јихве, а не јахве) – поређење са црквенословенским (партицип пјевајушчи – онај који пева – цела реченица је стала у једну реч у партиципу, исто тако је сушчиј партицип гл. бити у 3. л. ј. – онај који јесте)
- 3. реченица је објављена у презенту, али у наставку 3, 14 се даје у 3. лицу једнине: „који јесте (Јахве), он ме посла к Вама“

Име Јахве

- објављивање Јахвеова имена Израилу преко Мојсија представљало је ново и пуније откривање Јахвеове личне стварности.
- Израил познаје свога Бога по том имену, и није потребна даља дефиниција или квалификација; по том имену он је прокламован као лично божанско биће које се је открило Израилу, које се доказало спасоносним чиновима у Изласку те успоставило савезнички однос с народом који је створило.
- Специфично име »Јахве« значи да је он лично биће у чијој суштини и атрибутима не може учествовати ниједно друго биће.

Ел, Елохим

- Ел - אֵל је транслитерација јеврејског облика уобичајеног назива за божанство у семитским језицима.
- У паганству ел је заједничка именица којом се означава члан небеског света (као што се именом адам – човек означава сваки припадник људске врсте)
- Израз елохим (אֱלֹהִים) потиче највероватније од Ел и по својој граматичкој форми је плурал
- У СЗ елохим се употребљава и за паганске богове и за израиљског Бога; чак иако је Бог у Израиљу један, израз елохим се употребљава у својој форми у плуралу а глагол уз њега иде у једнини

Ел, ЕЛОХИМ

- Сматра се да употреба имена Елохим потиче из политеистичке фазе и да је настављена употреба у монотеистичком контексту: „Седе Бог (Елохим) на сабору богова (елова), међу боговим (елохимима) пресуђује.“
- У хананској религији Ел је главно божанство пантеона (текстови из Угарита)
- Разлика употребе имена Ел и Елохим у Библији и паганству: у паганству не постоји тако јасно означена разлика између света богова и света људи, свет богова има логику и законе као свет људи само на вишем ступњу и сами богови су као људи, али кад Библија употребљава ово име она га уздиже и изнад тог надљудског света, у област која припада једино њему

Етимологија Ел, Елохим

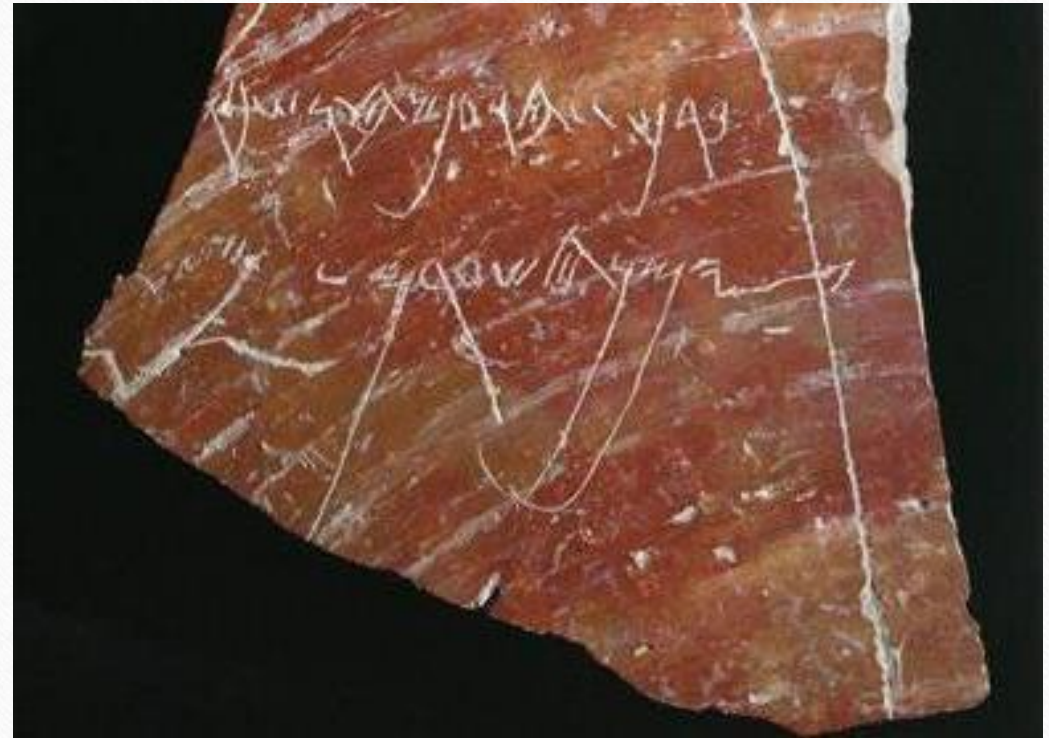
- Не постоји опште прихваћено етимолошко тумачење, али већина повезује ова имена с речју која значи »моћ« и није искључено да је у старом семитском свијету моћ била темељна и битна ознака божанства (име Алах је од истог семитског корена Ел)
- Реч „моћ“ није најприкладнији за израиљског Бога, него је можда најбоља реч за то „кадош“ што значи „свет“ – „потпуно други, другачији“

Баал - Вал

- Називи Баал, Адонај, Мелек садрже идеју о способности владања.
- *Баал* (בַּעַל) значи „власник“ , „господар“ и ретко се примјењује на Јахвеа, јер то је била уобичајена титула за најпознатијег бога Ханаанаца
- покушај синкретизма Валверит – Баалберит – „Господар Савеза“
-

Израиљска имена са паганским теофорним елементом Баал

- Каснији писци СЗ и редактори осуђивали су употребу назива »баал« у именима па су га често мењали у »бошет« (јевр. »срамота«). Тако у 2 Сам 2 8 и 9 6 имена двојице људи Ишбошет (Исвостеј) и Мефибошет (Мефивостеј) уместо Ишбаал и Мефибаал.
- Записана имена на остракама (Мерибаал итд)
- Острака из Самарије

Адо̀нај, Мелек

- *Адо̀нај* (אֲדֹנָי), »мој господар« - у овом облику употребљено само за Јахвеа) је исто што и (אֲדֹנָי), а тако је обично био ословљаван цар.
- *Мелек* (מֶלֶךְ), »цар« се често употребљава за Јахвеа.
- Мекензи: „Стари семитски народи називали су многе богове царевима, али овде као и другде код Израиљаца се та идеја развијала на посебан начин, Јахве је цар Израиља и свих народа, цар снагом стварања, цар Спаситељ који ослобађа Израиљ, есхатолошки цар који на крају историје успоставља своје универзално царевање. Није могуће установити који је од ових аспеката био примаран, али поглед на Савез као на однос између вазала и вишег господара показује да назив »цар« за Јахвеа није настао као резултат каснијег развоја. Функције старих царева биле су закон и рат, а Јахве извршава обе те функције у прилог Израилу. Он је спаситељ који војује за Израила, законодавац који поставља прописе за понашање и судија који санкционише закон који поставља.“

Ел Шадај

- Јахве као Божије име није било познато прије Мојсеја, а патријарси називају Бога именом Ел *Шадај*. То име садрже и неке старије песме (Бр 24 4.16; Пост 49 25);
- Оно се појављује једино у Библији и није му сигурно значење.
- LXX га је превела са Пантократор, »Сведржитељ«.
- Значење највероватније »Онај с Горе«. Таквим тумачењем ово име одражава опште увјерење старих Семита да се дом богова налази на »северној гори« која се спомиње у неколико одломака СЗ (Из 14 13; Пс 48 3).

Јахве Саваот (Цеваот)

- Име „Јахве (Бог) војски“ или „Бог над војскама“ - tAab"с. hw<h.y: не појављује се у књигама од Пост до Судија.
- Често долази код пророка (Ис 1-39; Јер, Ам, Аг, Зах).
- Тешко је установити што значи »војске«, али библисти предлажу да би то биле или армије Израиља или »небеске војске« (ангелски свет) или »војске неба и земље« (целокупан створени свемир)

Патријарашки називи за Бога

- Изл 6, 3: „И јавио сам се Авраму, Исаку и Јакову именованом Бог свемогући, а именованом својим Господ не бих им познат.“
- Изл 3, 15: „И опет рече Бог Мојсију: овако кажи синовима Израилевијем: Господ Бог отаца ваших, Бог Аврамов, Бог Исаков и Бог Јаковљев посла ме к вама; то је име моје довијека, и то је спомен мој од кољена на кољено.“
- „Бог отаца Аврама, Исака и Јакова“ – лични однос између патријарха и Бога

Патријарашки називи за Бога

- Назив Ел са ближим одредницама Ел Елион (אֱלֹהֵי יְיָ - Пост 14¹⁸);
- Ел Олам (אֱלֹהֵי עוֹלָם - Пост 21³³);
- Ел Шадај (אֱלֹהֵי שָׁדַי - Пост 17¹).

Патријарашки називи за Бога

- Бог који се јавља патријарсима је спојен са универзалним именом за бога у Ханану – Ел
- Називи „Бог отаца“ и „Ел“ су спојени у Постању односно искуства патријараха говоре да је у питању један Бог који се открива праоцима и који је творац света